

Beata Piekło*

Zasada podwójnej karalności w kontekście przestępczości zorganizowanej w Unii Europejskiej

[The Principle of Dual (Double) Criminality in The Context Of Organized Crime in the European Union]

Abstract

The article aims to present the issue of the principle of dual (double) criminality and analyze its impact on the fight against organized crime in the European Union. It assesses the differences in the legal systems and definitions of offences in the various Member States. The dual criminality regulation is briefly discussed, and the issue of the European Arrest Warrant and the European Investigation Order is addressed. The article also considers the role of technology and international cooperation in overcoming obstacles related to dual criminality. Key issues are defined and proposals for new solutions and reforms that can improve international cooperation in the fight against organized crime are discussed.

Keywords: organized crime, principle of dual criminality, legal cooperation, European Union.

Wprowadzenie

Zasada podwójnej karalności, mimo że jest fundamentalna dla ochrony praw jednostki w systemach prawnych Unii Europejskiej, jednocześnie stanowi istotne ograniczenie w skutecznym ściganiu przestępczości zorganizowanej, co wymaga rewizji jej stosowania w kontekście współpracy transgranicznej i harmonizacji prawa karnego w UE. Wprowadzenie instrumentów prawnych, takich jak europejski nakaz aresztowania i europejski nakaz dochodzeniowy, pozwala na częściowe sprostanie tym wyzwaniom, zwiększając efektywność międzynarodowej współpracy w zwalczaniu prze-

* **Beata Piekło** – studentka prawa na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie (afiliacja); <https://orcid.org/0009-0000-0241-9516>; pieklobeata01@gmail.com / law student at the Cracow University of Economics (affiliation).

stępczości zorganizowanej. Zasada podwójnej karalności ma zapewnić ochronę osób podejrzanych lub oskarżonych – powodując, że nie będą one ścigane za czyny, które nie są uznawane za przestępstwo w ich kraju. Jest to istotne z punktu widzenia praw człowieka i praworządności, ponieważ zapobiega nadużyciom ze strony władz ścigania i zapewnia, że działania prawne są zgodne z międzynarodowymi standardami praworządności. Znaczenie zasady podwójnej karalności jako pierwszy badał w XIX wieku niemiecki naukowiec H. Lammasch. Wówczas była ona nazywana zasadą „obustronnej poczytalności”¹. Regulacje dotyczące zasady podwójnej karalności są zawarte zarówno w krajowych kodeksach karnych i postępowania karnego, jak w unijnych traktatach, decyzjach ramowych oraz dyrektywach. I Polska, i inne kraje członkowskie muszą dostosować swoje przepisy krajowe do wymogów unijnych, co zapewnia spójność i efektywność w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej w całej Unii Europejskiej. Zasada podwójnej karalności przyjmuje różny stopień restrykcyjności w poszczególnych krajach UE. W kontekście europejskiego nakazu aresztowania wiele państw członkowskich zdecydowało się na ograniczenie tej zasady w odniesieniu do poważnych przestępstw, co ma na celu usprawnienie współpracy transgranicznej i zwalczania przestępczości zorganizowanej. Przestępczość zorganizowana stanowi jedno z najpoważniejszych wyzwań dla systemów prawnych państw członkowskich Unii Europejskiej. W dobie globalizacji i integracji europejskiej przestępczość ta zyskała nowy wymiar transgraniczny, a to znacząco utrudnia jej skuteczne zwalczanie. Europa jest obszarem szczególnie narażonym na wpływ przestępczości zorganizowanej. Sprzyja temu polityka otwartych granic w ramach strefy Schengen – co umożliwia swobodny przepływ osób, towarów, usług i kapitału. Choć ma to wiele zalet, ułatwia również przemieszczanie się grup przestępczych i prowadzenie transgranicznej działalności przestępczej. Ponadto Europa jest położona pomiędzy Afryką, Azją i Bliskim Wschodem, a to czyni ją dogodnym celem i szlakiem dla przemytu narkotyków, broni i innych nielegalnych towarów. Nasilające się w ostatnich latach duże fale migracji mogą być wykorzystywane przez zorganizowane grupy przestępcze do handlu ludźmi, wyzysku pracowników czy innych form przestępczości, takich jak pranie pieniędzy. Postęp technologiczny, zwłaszcza w zakresie komunikacji i finansów, umożliwia przestępcom prowadzenie działalności na skalę międzynarodową, np. poprzez cyberprzestępczość czy handel w dark webie. Przestępczość zorganizowana w Europie jest wynikiem wielu czynników, w tym geograficznego położenia, otwartych granic, różnorodności gospodarczej i społecznej, złożoności systemów prawnych, rozwoju technologicznego oraz globalizacji. Skuteczna walka z tym zjawiskiem wymaga zintegrowanych działań na poziomie krajowym i unijnym, w tym harmonizacji przepi-

¹ A. Nevera, Przekazanie ścigania karnego – sposób realizacji karnej jurysdykcji państwa bądź odstąpienie od niej, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2005, 2748, ss. 157–161.

sów prawnych, wzmocnienia współpracy międzynarodowej oraz inwestycji w technologie i zasoby ludzkie.

Zasada podwójnej karalności

Zasada podwójnej karalności stanowi fundamentalny element prawa międzynarodowego i unijnego w kontekście ekstradycji i współpracy w sprawach karnych. Opiera się ona na założeniu, że dany czyn musi być karalny zarówno w kraju, w którym został popełniony, jak i w kraju prowadzącym postępowanie lub żądającym wydania sprawcy. Jako przykład można przytoczyć tutaj sytuację, w której dana osoba popełniła przestępstwo związane z posiadaniem marihuany w kraju A; jeśli jednak w kraju B posiadanie marihuany jest legalne, wtedy kraj B może odmówić ekstradycji tej osoby do kraju A, gdyż czyn ten nie podlega odpowiedzialności karnej w kraju B. Zasada podwójnej karalności ma dwa aspekty, tj. prawnoprocesowy i prawnomaterialny. W aspekcie prawnomaterialnym znajduje ona wyraz w normach określających warunki wykonywania jurysdykcji przez dane państwo w odniesieniu do czynów popełnionych poza jego terytorium. W takich okolicznościach ustanawiane są zazwyczaj dodatkowe obostrzenia co do jego kompetencji². Natomiast w aspekcie prawnoprocesowym zasada ta oznacza, że państwo wezwane do współpracy międzynarodowej w sprawach karnych ma prawo odmówić udzielenia pomocy prawnej innemu państwu, jeśli przedmiotem postępowania w państwie wzywającym (w realiach UE – tzw. państwie wydającym, ang. *issuing state*) jest czyn niestanowiący przestępstwa w państwie wezwanym (państwie wykonującym, ang. *executing state*). W doktrynie różni się podwójną karalność *in abstracto* od podwójnej karalności *in concreto*. W pierwszym wypadku porównaniu podlegają odpowiednie przepisy ustaw karnych dwóch państw, co obejmuje przede wszystkim – choć nie wyłącznie – znamiona przestępstwa³. Zasada podwójnej karalności w rozumieniu *in concreto* polega na tym, że należy ustalić nie tylko, czy dany czyn jest zabroniony jako przestępstwo w miejscu popełnienia, ale także to, czy dany sprawca mógłby tam ponieść odpowiedzialność karną. Nie wystarczy zatem stwierdzenie, że w państwie popełnienia czynu istnieje określony typ przestępstwa; konieczne jest bowiem ustalenie, że nie występują okoliczności wyłączające bezprawność, winę czy nawet aspekty procesowe⁴. Sąd Okręgowy w wyroku o sygnaturze VIII Ka 790/13 wskazał, iż „podwójna karalność

² L. Brodowski, *Zasada podwójnej karalności czynu w kontekście ekstradycji*, „Studia Prawnicze KUL” 2015, 1, 61, s. 33.

³ R. Kierzyńska, T. Ostropolski, *Zasada podwójnej karalności w III filarze UE*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2008, 9, ss. 23–31.

⁴ Wyrok SA w Lublinie z 17.06.2019 r., II AKa 126/19, LEX nr 3208064.

czynu *in concreto* zakłada nie tylko przestępność, ale i karalność czynu w obu państwach. Oznacza to, że należy brać pod uwagę m.in. taką okoliczność, jak przedawnienie czynu na gruncie obcego państwa⁵. Pozytywnie należy ocenić podejście, zgodnie z którym warunek podwójnej karalności zostaje spełniony także wtedy, gdy w prawie polskim brak identycznego typu przestępstwa jak w prawie wnioskodawcy, jednakże czyn opisany we wniosku odpowiada znamionom któregoś z przestępstw przewidzianych w prawie polskim. Wynika stąd, że zbadanie podwójnej przestępczości – rozumianej szeroko – wymaga odwołania się nie tylko do treści przepisu polskiej ustawy karnej odpowiadającego przepisowi ustawy karnej obcej, ale i do obowiązującej wykładni odnoszącej się do zakresu stosowania tego przepisu w systemie prawa polskiego⁶. Definicja czynu zabronionego – np. oszustwa – w jednym z państw członkowskich może nie być identyczna z definicją przyjętą w innym kraju UE, a mimo to znamiona tych czynów mogą się w wystarczającym stopniu pokrywać, by stwierdzić, że ustawodawca miał na myśli to samo przestępstwo. Nawet jeśli dany czyn jest uznawany za przestępstwo w dwóch różnych państwach członkowskich, mogą istnieć znaczne różnice w sankcjach karnych za jego popełnienie. Takie różnice mogą wpływać na decyzje dotyczące ścigania, zwłaszcza gdy jedna z jurysdykcji stosuje łagodniejsze środki karne. W związku z tym pożądanymi zmianami byłoby wprowadzenie jednolitych definicji przestępstw w państwach członkowskich oraz ustalenie minimalnych progów sankcji karnych w celu uniknięcia dużych dysproporcji.

Warunek podwójnej przestępności zawarty jest w art. 111 ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny⁷. Ustawa w razie rozbieżności między regulacjami obu państw zezwala na uwzględnienie różnic na korzyść sprawcy. Nieuwzględnienie tych różnic nie wpływa natomiast na wystąpienie warunku podwójnej karalności czynu. Ustalenie kwestii podwójnej karalności nie może mieć bowiem charakteru stanowczego, tj. stwierdzającego, że czyn zabroniony będący przedmiotem postępowania byłby podstawą wydania wyroku skazującego w miejscu jego popełnienia, lecz wystarczające jest ustalenie, po myśli art. 111 § 1 k.k., że jest on uznany za przestępstwo przez ustawę obowiązującą w miejscu jego popełnienia⁸. Warunek podwójnej karalności ulega wyłączeniu w odniesieniu do polskiego funkcjonariusza publicznego, który pełniąc służbę za granicą, popełnił tam przestępstwo w związku z wykonywaniem swoich funkcji, oraz wobec osoby, która popełniła przestępstwo w miejscu niepodlegającym żadnej władzy państwowej. Termin „ustawa”, użyty w art. 111 § 1 k.k., nie powinien być zawężony wyłącznie do przepisów ustawowych *sensu stricto*. Należy przyjąć, że rozciąga się on na wszelkiego rodzaju źródła prawa karnego

⁵ Wyrok Sądu Okręgowego w Białymstoku z 6.02.2014 r., VIII Ka 790/13, LEX nr 1893823.

⁶ Postanowienie SN z 16.10.2014 r., II KK 264/14, LEX nr 1515373.

⁷ Tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 17 z późn. zm.

⁸ Postanowienie SN z 12.04.2023 r., III KK 14/23, LEX nr 3593465.

obowiązujące w miejscu popełnienia czynu zabronionego. Pojęcie to należy zatem przykładowo odnosić do orzecznictwa sądowego w systemie *common law*⁹. Zgodnie z art. 111 k.k. warunkiem odpowiedzialności za czyn popełniony za granicą (także w stosunku do cudzoziemca) jest uznanie takiego czynu za przestępstwo również przez ustawę obowiązującą w miejscu jego popełnienia (tzw. warunek podwójnej przestępności). Jeśli warunek ten nie zostanie spełniony, ściganie obywatela polskiego lub cudzoziemca za czyn zabroniony popełniony za granicą możliwe jest wyłącznie w przypadku ziszczenia się szczególnych przesłanek z art. 112 k.k. (zasada bezwzględnego stosowania ustawy polskiej) lub z art. 113 k.k. (zasada represji wszechświatowej)¹⁰. W art. 109 k.k. uwzględniono odpowiedzialność obywatela polskiego za przestępstwo popełnione za granicą, tworząc zasadę narodowości podmiotowej. Ratio legis tego unormowania opiera się na przekonaniu, że obywatel polski jest obowiązany do poszanowania polskiego porządku prawnego także wówczas, gdy przebywa poza granicami Polski. Ograniczeniem odpowiedzialności obywatela polskiego za przestępstwo popełnione za granicą jest reguła podwójnej karalności, określona w art. 111 § 1 – z wyjątkami wskazanymi w art. 111 § 3¹¹.

Przepisy art. 607p i 607r ustawy z 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego dotyczą realizacji ENA i zasady podwójnej karalności w kontekście wydania osób podejrzanych lub oskarżonych¹². Przepis regulujący zasadę podwójnej karalności znajduje się także w niemieckim kodeksie karnym (*Strafgesetzbuch*) w § 7¹³. Normy zawierające zasady współpracy międzynarodowej, w tym realizację europejskiego nakazu aresztowania i ekstradycji, z uwzględnieniem zasady podwójnej karalności, można odnaleźć w ustawie o międzynarodowej pomocy prawnej w sprawach karnych (*Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen* z 23 grudnia 1982 r.)¹⁴. Podobne przepisy znajdują się ponadto w kodeksie karnym i kodeksie postępowania karnego takich państw, jak Francja i Hiszpania. W Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Rzym, 25 marca 1957 r.) w art. 82 i 83 umieszczone są postanowienia odnośnie do współpracy wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych; przywołana zostaje m. in. zasada wzajemnego uznawania wyroków, a także zasady dotyczące ustalania norm określających przestępstwa i kary w dziedzinach przestępczości o wymiarze transgranicznym¹⁵. Decyzja ramowa Rady z 13 czerwca 2002 r. w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między państwami członkowskimi ustanawia mechanizmy ekstradycji między państwami członkowskimi UE i przewiduje ograniczenia

⁹ Postanowienie SN z 22.03.2022 r., IV KK 27/22, LEX nr 3412135.

¹⁰ Wyrok SA w Krakowie z 27.04.2016 r., II AKa 45/16, LEX nr 2268989.

¹¹ M. Kulik [w:] Kodeks karny. Komentarz aktualizowany, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2024, art. 109.

¹² Tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 37 z późn. zm.

¹³ Ustawa z 15 maja 1871 r. – *Strafgesetzbuch* (tekst jedn. z 13.11.1998 r., BGBl. I S. 3322 ze zm.).

¹⁴ BGBl 1982, I, s. 2071 (IRG).

¹⁵ Tekst jedn. Dz.U. z 2004 r. nr 90, poz. 864/2 z późn. zm.

zasady podwójnej karalności dla określonych poważnych przestępstw¹⁶. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2014/41/UE z 3 kwietnia 2014 r. w sprawie europejskiego nakazu dochodzeniowego w sprawach karnych reguluje wydawanie i wykonywanie owych nakazów, również w kontekście podwójnej karalności¹⁷. Kluczowe znaczenie dla interpretacji i stosowania zasady podwójnej karalności w kontekście prawa unijnego i współpracy międzynarodowej mają orzeczenia Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości. Europejska Konwencja o ekstradycji sporządzona w Paryżu 13 grudnia 1957 r. stanowi, że ekstradycja jest dopuszczalna, gdy popełnione przestępstwo zagrożone jest zarówno według prawa strony wzywającej, jak i wezwanej¹⁸.

W Polsce dodatkowym aspektem, który musi być brany pod uwagę przy analizowaniu zasady podwójnej karalności, są rygory wynikające z art. 55 ust. 2 Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.¹⁹ Choć do tej pory nie powodowały one praktycznych problemów w obrocie prawnym w ramach III filara, to pozostają w częściowej sprzeczności ze zobowiązaniami Polski wynikającymi z prawa UE²⁰. Konstytucja RP zezwala na ekstradycję obywateli polskich, ale wprowadza warunki dotyczące podwójnej karalności – wymagając, aby czyn objęty wnioskiem o ekstradycję został popełniony za granicą i podlegał odpowiedzialności karnej w Polsce lub (w przypadku gdy dokonano go na terytorium RP) ma stanowić przestępstwo zgodnie z prawem polskim zarówno w czasie jego popełnienia, jak i w chwili złożenia wniosku. Europejski nakaz aresztowania w niektórych przypadkach nie wymaga sprawdzania podwójnej karalności, co może prowadzić do konfliktu z konstytucyjnym wymogiem. W ramach członkostwa w UE Polska zobowiązała się do przestrzegania prawa unijnego, które w wielu aspektach ma pierwszeństwo przed prawem krajowym. Może to prowadzić do sytuacji, gdy polskie sądy są zmuszone stosować prawo UE, nawet jeśli jest ono sprzeczne z Konstytucją RP.

W tym miejscu warto jeszcze zwrócić uwagę na zasadę *ne bis in idem* zawartą – w art. 54 konwencji wykonawczej do układu z Schengen z 14 czerwca 1985 r. – między rządami państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach; artykuł ten stanowi że „osoba, której proces zakończył się wydaniem prawomocnego wyroku na obszarze jednej umawiającej się strony, nie może być ścigana na obszarze innej umawiającej się strony za ten sam czyn – pod warunkiem że została nałożona i wykonana kara lub jest ona w trakcie wykonywania, lub nie może być już wykonana na mocy przepisów prawnych skazującej umawiającej się strony”²¹. „Celem, któremu ma służyć

¹⁶ Tekst jedn. Dz. Urz. UE L 2002, 190, 1 z późn. zm.

¹⁷ Dz. Urz. UE L 2014, 130, 1 z późn. zm.

¹⁸ Tekst jedn. Dz.U. z 1994 r. nr 70, poz. 307 z późn. zm.

¹⁹ Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483.

²⁰ R. Kierzyńska, T. Ostropolski, *Zasada...*, ss. 23–31.

²¹ Dz. Urz. UE L 2000, 239, 19 z późn. zm.

zakaz *ne bis in idem*, jest zatem wzmożenie efektywności postępowania karnego poprzez intensyfikację współpracy w sprawach karnych. Formułując zasadę uznawania obcych orzeczeń, analizowany przepis ma doprowadzić do odciążenia organów wymiaru sprawiedliwości w poszczególnych państwach członkowskich Unii Europejskiej, pozwalając im na sprawniejsze prowadzenie postępowań w nieosądzonych jeszcze sprawach²². Jednocześnie art. 54 konwencji ma funkcję gwarancyjną. „Prawomocne osądzenie” daje oskarżonemu możliwość pełnego korzystania z prawa do wolności przemieszczania się w ramach Unii bez obawy, że postępowanie przeciwko niemu będzie ponownie prowadzone w innym państwie. Teleologiczna wykładnia analizowanego przepisu wymaga zatem uwzględnienia dwóch celów: efektywności postępowania i gwarancyjnego charakteru sformułowanego w nim zakazu²³. W art. 114 § 1 k.k. wybrzmiewa generalna zasada irrelewantności orzeczenia wydanego za granicą dla polskiego systemu wymiaru sprawiedliwości – oznaczająca dopuszczalność prowadzenia postępowania karnego przed sądem polskim, pomimo że w odniesieniu do tego samego przestępstwa i osoby, która je popełniła, wydano już wcześniej orzeczenie zagraniczne. W doktrynie używane jest również sformułowanie „zasada samodzielności jurysdykcji krajowej w sprawach karnych”²⁴. Artykuł 114 § 3 k.k. przewiduje wyjątki od wyrażonej w § 1 tego przepisu zasady samodzielności jurysdykcji krajowej w sprawach karnych. W konsekwencji należy powrócić do reguły *ne bis in idem*. Stosownie do brzmienia przepisu art. 114 § 3 k.k. orzeczenie zapadłe za granicą stanowi przeszkodę do wszczęcia lub prowadzenia postępowania karnego o ten sam czyn zabroniony przed sądem polskim w wymienionych w tym przepisie przypadkach²⁵, w tym w odniesieniu do prawomocnych orzeczeń sądów lub innych organów państw obcych kończących postępowanie karne, jeżeli wynika to z wiążącej Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowej. Na mocy art. 114 § 3 pkt 3 k.k. w związku z art. 54 konwencji wykonawczej do układu z Schengen normy unijne, określające moc prawną orzeczeń wydawanych w państwach członkowskich, zyskały pierwszeństwo przed ogólną zasadą art. 114 § 1 k.k.²⁶ W praktyce oznacza to, że wspomniany art. 54 statuujący zasadę *ne bis in idem* wyklucza możliwość stosowania art. 114 k.k. w zakresie, w jakim przepisy te byłyby ze sobą sprzeczne.

Zasada podwójnej karalności jest fundamentalna dla ochrony praw jednostki z kilku kluczowych powodów, mianowicie chroni obywateli przed arbitralnym ściganiem i pociąganiem do odpowiedzialności karnej za dzia-

²² B. Nita, O zasadzie *ne bis in idem* w świetle art. 54 konwencji wykonawczej z Schengen, „Europejski Przegląd Sądowy” 2006, 7, ss. 4–10.

²³ H. Jung, Konturen und Perspektiven des europäischen Strafrecht, „Juristische Schulung” 2000, 5, s. 421.

²⁴ D. Gruszecka [w:] Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, Warszawa 2021, art. 114, s. 849.

²⁵ J. Raglewski [w:] Kodeks karny. Część ogólna, tom 1, cz. 2. Komentarz do art. 53–116, wyd. 5, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016, art. 114, s. 1838.

²⁶ Wyrok SN z 2 czerwca 2006 r., IV KO 22/05, OSNKW 2006/7–8, poz. 75.

łania, które są zgodne z prawem w ich kraju. Ponadto zasada ta zapewnia przewidywalność prawa, ponieważ gwarantuje, że dana osoba będzie podlegać odpowiedzialności karnej tylko wtedy, gdy jej działania są uznawane za przestępstwo w obu krajach zaangażowanych w sprawę. Przyczynia się do respektowania suwerenności państw w definiowaniu tego, co jest przestępstwem na ich terytorium. Uznaje się, że każdy kraj ma prawo do samodzielnego określania swojego systemu prawa karnego. W kontekście międzynarodowym zasada ta chroni przed naruszeniami praw człowieka, zapewniając, że osoba nie będzie podlegać ściganiu lub ekstradycji, jeśli jej działanie nie stanowi przestępstwa w jej ojczyźnie. Jest to szczególnie ważne w sytuacjach, gdy systemy prawne dwóch państw mają znacząco różne standardy w zakresie praw człowieka. Jednocześnie zasada podwójnej karalności stanowi istotne ograniczenie w ściganiu przestępstw transgranicznych. Jeśli dany czyn nie jest uznawany za przestępstwo w kraju, w którym zatrzymano podejrzanego, zasada podwójnej karalności może uniemożliwić jego ekstradycję do kraju, który wnosi o jego wydanie. Może to osłabiać skuteczność działań przeciwko przestępczości zorganizowanej, gdyż przestępcy mogą podejmować próby wykorzystania różnic w przepisach do unikania odpowiedzialności. Ponadto wymóg potwierdzenia, że dany czyn jest przestępstwem w obu krajach, może wydłużać procedury prawne i powodować opóźnienia w ściganiu lub ekstradycji. Proces ten często wymaga szczegółowych analiz prawnych i może prowadzić do sporów interpretacyjnych między jurysdykcjami.

Europejski nakaz aresztowania i europejski nakaz dochodzeniowy

Europejski nakaz aresztowania (ENA) jest decyzją wydawaną przez organ sądowy jednego z państw członkowskich w celu aresztowania i przekazania przez inne państwo członkowskie osoby, której dotyczy wniosek, aby umożliwić przeprowadzenie postępowania karnego lub wykonanie kary pozbawienia wolności bądź środka zabezpieczającego. ENA został wprowadzony na mocy decyzji ramowej Rady UE z 13 czerwca 2002 r. (2002/584/WSiSW), a jego celem jest ułatwienie współpracy między organami ścigania w walce z przestępczością. ENA ma na celu uproszczenie i przyspieszenie procedur ekstradycji między państwami członkowskimi, zastępując tradycyjne, często długotrwałe i skomplikowane procedury ekstradycyjne. Mechanizm ten opiera się na zasadzie wzajemnego uznawania orzeczeń sądowych, co oznacza, że decyzje sądów jednego kraju są automatycznie uznawane i wyko-

nywane w innych krajach UE. Procedurę tę stosuje się we wszystkich państwach członkowskich UE. Polski kodeks postępowania karnego nie precyzuje, co należy rozumieć przez „wpłynięcie nakazu europejskiego”, o którym mowa w art. 607k § 3a k.p.k. – i w takiej sytuacji, zgodnie z regułą przyjmowaną w orzecznictwie luksemburskiego Trybunału Sprawiedliwości, należy dokonać prounijnej wykładni przepisu krajowego, tak aby była zgodna z uregulowaniem zawartym w przepisach prawa Unii Europejskiej. Zgodnie z art. 10 ust. 4 wspomnianej decyzji w sprawie europejskiego nakazu aresztowania i procedury wydawania osób między państwami członkowskimi wydający nakaz organ sądowy może przesłać europejski nakaz aresztowania z wykorzystaniem dowolnych, bezpiecznych środków zapewniających zachowanie zapisu pisemnego w sposób, który pozwoli wykonującemu nakaz państwu członkowskiemu na stwierdzenie jego autentyczności²⁷. Pojęcie „organu sądowego”, który odpowiada za wydanie decyzji w sprawie nakazu aresztowania, niejednokrotnie budziło wątpliwości interpretacyjne. Trybunał Sprawiedliwości wskazał dwie przesłanki, które muszą zostać spełnione łącznie, aby daną instytucję można było uznać za „organ sądowy”; stwierdził jednocześnie, że pojęcie to wymaga jednolitej i autonomicznej wykładni w całej UE i nie może podlegać indywidualnej ocenie każdego z państw członkowskich – z czym należy się zgodzić. Pierwszą z przesłanek jest uczestnictwo tego organu w wymiarze sprawiedliwości, co wyklucza organy administracyjne i służbę policji. Ewentualne rozszerzenie zakresu tego pojęcia jest możliwe w odniesieniu do szerszej pojmowanych organów uczestniczących w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości np. prokuratury. Drugą przesłanką jest to, by organ był w stanie zapewnić, że cała procedura zostanie przeprowadzona pod kontrolą sądową – a ponadto, by orzeczenia dotyczące europejskiego nakazu aresztowania korzystały z wszelkich gwarancji, które są typowe dla tego rodzaju orzeczeń²⁸. Rzecznik Generalny Manuel Campos Sanchez-Bordona w opinii przedstawionej 30 kwietnia 2019 r. zajął stanowisko, że pierwsza z wymienionych przesłanek wystarcza, aby nie uznawać za organy sądowe organów władzy wykonawczej (policji, organów administracji rządowej). Jednak nawet jeśli przesłanka ta umożliwia zdefiniowanie tego pojęcia w kategoriach negatywnych, do wypracowania pojęcia pozytywnego potrzebne jest zaistnienie drugiej przesłanki, tj. zagwarantowanie w odpowiedni sposób praw podstawowych związanych z postępowaniem w przedmiocie wydania i wykonania ENA²⁹. Europejski nakaz aresztowania może zostać wydany w przypadku czynów, które w świetle prawa państwa członkowskiego wydającego nakaz zagrożone są karą pozbawienia wolności lub środkiem za-

²⁷ Postanowienie SA w Katowicach z 30.11.2011 r., II AKz 766/11, LEX nr 1129794.

²⁸ Wyrok Trybunału z 27 maja 2019 r. OG i PI, C-508/18 i C-82/19 PPU, ECLI:EU:C:2019:456.

²⁹ Zob. opinię Rzecznika Generalnego Manuela Camposa Sancheza-Bordony przedstawioną 30.04.2019 r., sprawy połączone C-508/18 i C-82/19 PPU, ECLI:EU:C:2019:337; <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-508/18&language=pl> [dostęp: 14.08.2024].

bezpieczającym o maksymalnym wymiarze co najmniej 12 miesięcy, a w przypadku wydania wyroku lub środka zabezpieczającego – o wymiarze co najmniej czterech miesięcy. ENA obejmuje szeroki zakres przestępstw, ale w przypadku 32 kategorii przestępstw wyszczególnionych w art. 2 ust. 2 decyzji ramowej w sprawie ENA, jeśli są one zagrożone karą pozbawienia wolności o wymiarze co najmniej 3 lat, zasada podwójnej karalności nie jest stosowana. Przykłady takich przestępstw to: terroryzm, gwałt, handel ludźmi, korupcja, morderstwo. Zasada podwójnej karalności jest standardem w tradycyjnej ekstradycji – co oznacza, że państwo wykonujące ekstradycję najpierw sprawdza, czy zarzucany osobie poszukiwanej czyn jest również przestępstwem w jego jurysdykcji. Może to prowadzić do odmowy ekstradycji w przypadkach, w których taka podwójna karalność nie zachodzi. Aby zagwarantować szybkość i efektywność procesu, terminy związane z europejskim nakazem aresztowania są ściśle określone. Należy podkreślić, że wszystkie ENA powinny być stosowane i wykonywane w trybie przewidzianym dla spraw niecierpiących zwłoki (art. 17 ust. 1 decyzji ramowej w sprawie ENA). W przypadkach gdy osoba, której dotyczy wnioski, wyraża zgodę na swoje przekazanie, ostateczna decyzja w sprawie wykonania ENA powinna zostać podjęta w ciągu 10 dni od wyrażenia zgody (art. 17 ust. 2 decyzji ramowej w sprawie ENA). Gdy zaś nie została wyrażona zgoda na przekazanie przez osobę, której dotyczy wnioski, ostateczna decyzja w sprawie wykonania ENA powinna zostać podjęta w ciągu 60 dni od jej aresztowania (art. 17 ust. 3 decyzji ramowej w sprawie ENA). Jeżeli sąd napotka trudności w podjęciu decyzji w wyznaczonym terminie, wyjątkowo może on ulec wydłużeniu o kolejne 30 dni. W takim wypadku wykonujący nakaz organ sądowy musi niezwłocznie zawiadomić o tym wydający nakaz organ sądowy, podając przyczyny zwłoki (art. 17 ust. 4 decyzji ramowej w sprawie ENA). Jeśli państwo członkowskie nie jest w stanie dotrzymać terminów, właściwe organy są zobowiązane powiadomić o tym fakcie Eurojust, podając przyczyny opóźnienia (art. 17 ust. 7 decyzji ramowej w sprawie ENA). Państwo członkowskie może odmówić przekazania danej osoby, jeżeli ma zastosowanie jedna z przesłanek obligatoryjnych lub fakultatywnych, które zostały wyczerpująco wymienione w art. 3, 4 i 4a omawianej decyzji. Obowiązkowa odmowa następuje w przypadku, gdy dana osoba nie osiągnęła wieku odpowiedzialności karnej w państwie wykonania nakazu lub gdy przestępstwo będące podstawą nakazu aresztowania jest objęte amnestią w wykonującym nakaz państwie członkowskim, a także gdy osoba, której dotyczy wnioski, została już osądzona za popełnienie tego samego przestępstwa (*ne bis in idem*). W ostatnim przypadku chodzi o to, że w stosunku do tej osoby „zapadło prawomocne orzeczenie”. W tym zakresie należy uściślić, że chociaż art. 3 pkt 2 decyzji ramowej 2002/584 odnosi się do orzeczenia, przepis ten ma również zastosowanie do wszelkich decyzji kończących prawomocnie postępowanie karne w państwie członkowskim, wydawanych przez organy

powołane do uczestniczenia w wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych – w określonym krajowym porządku prawnym – nawet jeśli decyzje takie podejmowane są bez udziału sądu i nie przyjmują formy orzeczenia³⁰. Przykładem sytuacji, w których odmowa następuje dobrowolnie, jest brak podwójnej karalności przestępstw innych niż wymienione we wcześniej wspomnianym katalogu 32 przestępstw. Jeżeli popełnione przestępstwo zalicza się do tego zbioru i zasada podwójnej karalności nie ma zastosowania, a przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności wynoszącą co najmniej trzy lata w kraju wydającym ENA, wtedy państwo wykonujące nakaz nie może odmówić jego wykonania na tej podstawie. W postępowaniu o przekazanie osoby ściganej na podstawie europejskiego nakazu aresztowania, która jest obywatelem polskim, sąd co do zasady nie jest zobowiązany do dowodowej weryfikacji okoliczności faktycznych związanych z jej sprawstwem, badania kwestii winy, społecznej szkodliwości czy bezprawności zarzucanego jej czynu. Kompetencje sądu badającego, czy zaistniała negatywna przesłanka ekstradycyjna określona w art. 607p § 2 k.p.k., ograniczone są jedynie do sprawdzenia, czy zachowanie zarzucane polskiemu obywatelowi ściganemu w innym państwie Unii Europejskiej znajduje odpowiednik w polskim prawie karnym (w znaczeniu abstrakcyjnym)³¹. Choć ENA znosi zasadę podwójnej karalności niektórych poważnych przestępstw, w przypadku innych przestępstw nadal obowiązuje. Może to powodować opóźnienia i komplikacje w procedurach ekstradycyjnych, co jest szczególnie problematyczne w szybko rozwijających się śledztwach dotyczących przestępczości zorganizowanej.

Kolejnym ważnym instrumentem wspomagającym współpracę i wzajemną pomoc prawną państw członkowskich jest europejski nakaz dochodzeniowy (END). To zaawansowane narzędzie współpracy sądowej, które zastąpiło wcześniejsze mechanizmy – takie jak europejski nakaz dowodowy – w celu uproszczenia i zharmonizowania transgranicznych dochodzeń w sprawach karnych w Unii Europejskiej. END jest orzeczeniem sądowym wydanym lub zatwierdzonym przez organ wymiaru sprawiedliwości jednego państwa członkowskiego (państwa wydającego), mającym na celu wezwanie innego państwa członkowskiego (państwa wykonującego) do przeprowadzenia określonych czynności dochodzeniowych na potrzeby uzyskania i zgromadzenia materiału dowodowego w sprawach karnych. Został on wprowadzony na mocy dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/41/UE z 3 kwietnia 2014 r. w sprawie europejskiego nakazu dochodzeniowego w sprawach karnych. Termin implementacji dyrektywy do krajowych systemów prawnych przez państwa członkowskie upłynął 22 maja 2017 r. Zdecydowana większość z nich wdrożyła ową dyrektywę, z wyjątkiem Danii i Irlandii (tam bazuje się bowiem na konwencji UE MLA), które miały prawo do opt-out (wyłączenia się z obo-

³⁰ Wyrok TS z 25.07.2018 r., C-268/17, AY., ZOTSis 2018, 7, poz. I-602.

³¹ Postanowienie SN z 12.05.2021 r., II KK 415/20, LEX nr 3289306.

wiązku implementacji pewnych przepisów unijnych w dziedzinie sprawiedliwości i spraw wewnętrznych). W dyrektywie nie zawarto definicji „czynności dochodzeniowej”, pozostawiając tę kwestię praktyce państw członkowskich i orzecznictwu TSUE. Z punktu widzenia prawa polskiego za synonim „czynności dochodzeniowej” należy uznać „przeprowadzenie dowodu” w rozumieniu art. 167 k.p.k. W trybie END mogą być przeprowadzane m.in. dowody osobowe, rzeczowe, dokumentarne czy z opinii biegłych. Może się zdawać, że skoro przedmiotem dowodzenia mogą być nie tylko fakty, ale też prawo obce, nie ma przeszkód, by przez „czynność dochodzeniową” rozumieć również wnioski o informację o prawie obcym i praktyce jego stosowania, zwłaszcza że takie wnioski bywają uznawane za jedną z form międzynarodowej pomocy prawnej. Istniejący już materiał dowodowy także może być przedmiotem END³². Dopuszczalne jest stosowanie END w postępowaniu karnym w pełnym zakresie, niezależnie od jego etapu – również gdy postępowanie zostało wszczęte przez organ policyjny. W postępowaniu karnoskarbowym też może zostać użyty – niezależnie od organu, który je zainicjował. Warte uwagi jest to, że w dyrektywie nie przewidziano żadnych ograniczeń w odniesieniu do wagi przestępstwa, którego dotyczy postępowanie. Nakaz można więc wydać także w odniesieniu do przestępstw zagrożonych niską karą. Znajduje on ponadto zastosowanie w postępowaniu odnoszącym się do odpowiedzialności osób prawnych za przestępstwa lub naruszenia prawa³³. Polski kodeks postępowania karnego wskazuje dwie negatywne przesłanki wydania END, wedle których jest ono niedopuszczalne, jeżeli nie wymaga tego interes wymiaru sprawiedliwości lub jeżeli prawo polskie nie dopuszcza przeprowadzenia lub uzyskania danego dowodu (art. 589x k.p.k.).

Klauzula interesu wymiaru sprawiedliwości, podobnie jak w przypadku europejskiego nakazu aresztowania (art. 607b k.p.k.), powinna mieć na względzie proporcjonalność wydania nakazu oraz celowość angażowania organów państw członkowskich, a także koszty wykonania END. Organ wydający powinien wziąć pod uwagę przede wszystkim znaczenie dowodu dla rozstrzygnięcia sprawy, ale też czas trwania procedury. Druga z wymienionych przesłanek ma za zadanie zapobiegać obchodzeniu prawa krajowego i tzw. praniu dowodów, czyli sytuacji, w której organy krajowe będą korzystać z zagranicznego materiału dowodowego niedającego się zgromadzić w analogicznej sprawie krajowej, a dopuszczalnego na gruncie prawa krajowego państwa wykonującego³⁴. Organem wydającym europejski nakaz dochodzeniowy w postępowaniu przygotowawczym jest co do zasady prokurator prowadzący to postępowanie, chyba że przepisy kodeksu postępowania karnego

³² P. Domagała, Praktyczny przewodnik w zakresie międzynarodowej pomocy prawnej w sprawach karnych, Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury, Lublin 2023, s. 131.

³³ G. Krysztofiuk, Europejski nakaz dochodzeniowy, „Prokuratura i Prawo” 2015, 12, s. 81.

³⁴ M. Kusak, Europejski nakaz dochodzeniowy w praktyce, LEX/el. 2017.

albo ustawy szczególnej zastrzegają prawo dopuszczenia albo przeprowadzenia dowodu do właściwości sądu – jako czynności sądu w postępowaniu przygotowawczym. W takim wypadku wyłącznie właściwym do wydania europejskiego nakazu dochodzeniowego jest ten sąd (tak samo jak w postępowaniu sądowym)³⁵. W przypadku wydania nakazu w postępowaniu przygotowawczym uprawnione są do tego w niektórych sytuacjach policja lub organy, o których mowa w art. 312 k.p.k., a także organy zajmujące się prowadzeniem postępowań przygotowawczych w sprawach karnych skarbowych określone w art. 133 § 1 oraz art. 134 § 1 ustawy z 10 września 1999 r. Kodeks karny skarbowy³⁶. W obu przypadkach END wymaga zatwierdzenia przez prokuratora. Decyzja w przedmiocie uznania END powinna być wydana niezwłocznie, nie później niż w terminie 30 dni od wpłynięcia END do właściwego organu. Jeśli czynności tej nie można dokonać w wyznaczonym terminie, na jej dopełnienie może zostać wyznaczone dodatkowe 30 dni, licząc od dnia upływu tego terminu. O opóźnieniu należy zawiadomić organ wydający – wraz z podaniem przyczyny opóźnienia oraz przewidywanego terminu wydania orzeczenia w przedmiocie wykonania END. W k.p.k. został również uwzględniony termin na przeprowadzenie dowodu (jeśli jeszcze tego nie dokonano) przez sąd lub prokuratora. Powinno to nastąpić niezwłocznie po wydaniu postanowienia o wykonaniu END, ale nie później niż w ciągu 90 dni od tego dnia. W odniesieniu do END, podobnie jak w przypadku ENA, istnieje przepis zawierający podstawy odmowy uznania lub wykonania nakazu. Analogicznie do ENA ma to miejsce w sytuacji, gdy wykonanie END byłoby sprzeczne z zasadą *ne bis in idem* oraz gdy nie znajduje zastosowania zasada podwójnej karalności (z wyjątkiem poważnych przestępstw). Innymi przesłankami, na podstawie których państwa UE mogą odmówić wykonania nakazu, są np. eksterytorialność w połączeniu z brakiem podwójnej karalności czy naruszenie żywotnych interesów w zakresie bezpieczeństwa narodowego, które nastąpiłoby w wyniku wydania nakazu. Dzięki END państwa członkowskie mogą szybko i efektywnie współpracować, co jest szczególnie istotne w dobie globalizacji przestępczości i rosnącego znaczenia dowodów cyfrowych. Coraz bardziej zaawansowane technologie szyfrowania i inne zabezpieczenia utrudniają organom ścigania dostęp do dowodów cyfrowych. Poradzenie sobie z tym problemem wymaga m.in. nowoczesnych narzędzi i metod dochodzeniowych, które nie zawsze są dostępne we wszystkich państwach członkowskich. Kolejnym problemem są różnice w standardach dowodowych państw członkowskich, które to różnice mogą prowadzić do trudności w uznawaniu dowodów uzyskanych za pomocą END. Co więcej, różne standardy mogą wpływać na skuteczność dochodzeń i procesów sądowych. Rozwiązaniem byłoby wprowadzenie jednolitych standardów dowodowych w UE, które były-

³⁵ Postanowienie SN z 2.06.2022 r., I KZP 17/21, OSNK 2022, nr 7, poz. 26.

³⁶ Tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 628 z późn. zm.

by akceptowane przez wszystkie państwa członkowskie. Może to obejmować opracowanie wspólnych wytycznych dotyczących tego, jak dowody mają być zbierane, przechowywane i przekazywane, aby były one uznawane za wiarygodne w każdym państwie.

Przestępczość zorganizowana w Unii Europejskiej

Zdefiniowanie przestępczości zorganizowanej jest niezwykle kontrowersyjne i napotyka wiele trudności ze względu na różnorodność i zmienność form, w jakich występuje ona w poszczególnych krajach. Z tego powodu w literaturze występuje mnogość definicji takiego rodzaju przestępczości. W polskim prawodawstwie pojęcie „przestępczości zorganizowanej” po raz pierwszy pojawiło się w ustawie o ochronie obrotu gospodarczego z 12 października 1994 r.³⁷ Wymienione tam zostały takie działania zabronione, jak: „zakaz obrotu pieniędzmi zdobytymi podczas działań przestępczości zorganizowanej oraz pochodzących z handlu narkotykami, fałszowanie pieniędzy, okupy i handel bronią”. Pozaprawną definicję przestępczości zorganizowanej można przedstawić jako bezprawne funkcjonowanie zorganizowanych struktur o charakterze przestępczym (najczęściej kojarzone z mafią). Odbywa się to zazwyczaj za pomocą użycia siły, zastraszania oraz łapownictwa. Mogą one przybierać formy kryminalną i gospodarczą³⁸. Transgraniczna przestępczość zorganizowana jest zjawiskiem bardzo niebezpiecznym i dynamicznie się rozwijającym, a jednocześnie trudno ocenić skalę jej oddziaływania na bezpieczeństwo państw i systemu międzynarodowego. Zdaniem Z. Gądzik zorganizowana przestępczość jest zjawiskiem społecznym dokonywanym przez przynajmniej trzech sprawców, którzy dzielą się określonymi zadaniami i współpracują, aby osiągnąć zamierzony cel. Może to polegać na wykorzystaniu zawodowym struktury przestępczej czy też stosowaniu przemocy, groźby lub wymuszenia, a ponadto wiązać się z wpływaniem na politykę, środki masowego przekazu, administrację publiczną, wymiar sprawiedliwości albo gospodarkę³⁹. Według Krzysztofa Liedela przestępczość zorganizowana jest specyficzną kategorią przestępczości, przestępstwo zorganizowane to zaś czyn o określonych znamionach – aczkolwiek każde przestępstwo, które można określić mianem zorganizowanego, wchodzi w skład przestępczości zorganizowanej, stanowiąc jej immamentną część. Nie utożsamia on ugrupowań przestępczych z przestępczością zorganizowaną, choć są one ściśle ze sobą

³⁷ Dz.U. z 1994 r. nr 126, poz. 615.

³⁸ P. Marciak, Międzynarodowa przestępczość zorganizowana jako zagrożenie dla czasów współczesnych, „Studenckie Zeszyty Naukowe, Lublin” 2021, 3, s. 7

³⁹ Z.B. Gądzik, Przestępstwo prania brudnych pieniędzy jako przejaw działalności zorganizowanych grup przestępczych [w:] *Oblicza współczesnej przestępczości zorganizowanej*, red. K. Laskowska, Białystok 2014, s. 43.

powiązane⁴⁰. W Polsce wyodrębnił się i jest dość powszechnie używany podział na trzy rodzaje przestępczości zorganizowanej: kryminalną, narkotykową i ekonomiczną. Jest to jednak kontrowersyjne, niektórzy autorzy uważają bowiem, że sformułowanie „przestępstwa kryminalne”, często używane w policyjnej statystyce, jest obciążone błędem logicznym. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na stanowisko Andrzeja Uhla, który twierdzi, że „aby nie być kryminalnym, przestępstwo musiałoby przestać być czynem zabronionym i stać się własną antytezą”⁴¹. Zgodnie z definicją przyjętą w art. 2a Konwencji ONZ przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 2000 roku: „zorganizowana grupa przestępcza oznacza posiadającą strukturę grupę składającą się z trzech lub więcej osób, istniejącą przez pewien czas oraz działającą w porozumieniu w celu popełnienia jednego lub więcej poważnych przestępstw określonych na podstawie niniejszej konwencji – dla uzyskania, w sposób bezpośredni lub pośredni, korzyści finansowej lub innej korzyści materialnej”. W art. 2c sformułowanie „grupa posiadająca strukturę” wyjaśniono jako: „grupa, która została utworzona nie w sposób przypadkowy w celu bezpośredniego popełnienia przestępstwa i która nie musi posiadać formalnie określonych ról dla swoich członków, ciągłości członkostwa czy rozwiniętej struktury”⁴².

„Należy dodać, że problematyka przestępczości zorganizowanej napotykała w UE na trudności definicyjne właśnie z powodu kwestii przynależności do grupy przestępczej lub związku przestępczego. Karalność samej przynależności do grupy bywa, zwłaszcza w państwach skandynawskich, rozumiana po pierwsze jako naruszenie prawa do wolności zgromadzeń lub organizacji, po wtóre zaś jako penalizacja zbyt abstrakcyjnego zagrożenia dobra prawnego. Jest to dokładnie ten sam problem, który towarzyszy racjom penalizacji udziału w grupie terrorystycznej – i zarazem bodaj istota rozróżnienia między myśleniem o prawie karnym w krajach *common law* i w większości krajów prawa stanowionego. Biorąc pod uwagę wszystkie przywoływane wyżej przykłady, można nawet zaryzykować tezę, że kwestia rozumienia udziału w przestępstwie stanowi przytłaczającą część problematyki składającej się na problem z pozytywną weryfikacją warunku podwójnej karalności”⁴³.

Unia Europejska w celu zwalczania przestępczości poważnej i zorganizowanej podjęła inicjatywę zwaną EMPACT, która została uruchomiona w ramach czteroletniego cyklu politycznego UE na lata 2022–2025. EMPACT jest multidyscyplinarną unijną inicjatywą wywiadowczo-dowodową, która służy zwalczaniu czołowych zagrożeń przestępczych w UE. Prowadzona jest ona

⁴⁰ K. Liedel, *Transsektorowe obszary bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2011, s. 121.

⁴¹ A. Uhl, *Czy istnieje przestępczość kryminalna? Kilka uwag o tautologii w policyjnej statystyce przestępczości i nie tylko*, „Biuletyn Kryminologiczny” 2021, 27, s. 22.

⁴² Tekst jedn. Dz.U. 2005 nr 18, poz. 158.

⁴³ A. Górski, *Zasada podwójnej karalności [w:] Europejskie ściganie karne. Zagadnienia ustrojowe*, Warszawa 2010, s. 195.

przez państwa członkowskie i wiąże się z współpracą pomiędzy organami ścigania, instytucjami i agencjami UE, organizacjami publicznymi i prywatnymi, a także niektórymi państwami spoza UE. EMPACT obejmuje środki zapobiegawcze i represyjne, jak również działania operacyjne i strategiczne⁴⁴. Technologie informacyjne – takie jak System Informacyjny Schengen (SIS II) oraz Eurojust Case Management System – wspierają współpracę międzynarodową poprzez wymianę informacji o osobach poszukiwanych i ściganych na poziomie unijnym. SIS II zawiera wpisy dotyczące osób zaginionych lub poszukiwanych oraz skradzionych przedmiotów, pojazdów czy dokumentów. Organy ścigania mogą szybko sprawdzić, czy osoba lub przedmiot jest poszukiwana / poszukiwany w innym państwie członkowskim, co pozwala na sprawne podejmowanie decyzji o zatrzymaniu lub ekstradycji bez potrzeby badania kwestii podwójnej karalności w tradycyjny sposób. Eurojust Case Management System, czyli Zautomatyzowany System Zarządzania Sprawami służy koordynacji pracy organów krajowych i Eurojust, zapewniając szybki dostęp do informacji o statusie postępowań i umożliwiając sprawną komunikację między różnymi krajami. Eurojust oraz Europol odgrywają kluczową rolę w koordynacji działań ścigania i wymiaru sprawiedliwości między państwami UE. Organizacje te ułatwiają wymianę informacji oraz wspierają kraje członkowskie w przypadkach, gdy dochodzi do konfliktów dotyczących podwójnej karalności. Europol i Eurojust potrzebują dodatkowego finansowania, aby móc inwestować w najnowsze technologie, prowadzić skomplikowane operacje transgraniczne oraz zatrudniać ekspertów w dziedzinie analizy danych i cyberprzestępczości. Rozwój technologii pozwalających na szybkie przeszukiwanie, gromadzenie i analizowanie dowodów cyfrowych z różnych źródeł (np. media społecznościowe, dark web) jest kluczowy dla zwalczania cyberprzestępczości i przestępczości zorganizowanej. W tym miejscu warto także wspomnieć o zespołach dochodzeniowo-śledczych, które tworzone są przez organy ścigania z różnych krajów UE i umożliwiają wspólne prowadzenie śledztw w sprawach przestępstw transgranicznych. Takie podejście pozwala na lepsze zrozumienie przepisów w różnych krajach i minimalizuje problemy związane z podwójną karalnością. Ważnym narzędziem mającym na celu ułatwienie cyfryzacji łączności transgranicznej między organami sądowymi państw członkowskich UE oraz poprawę dostępu do informacji związanych z wymiarem sprawiedliwości dla obywateli i przedsiębiorców jest e-CODEX.

Pomimo dążenia do harmonizacji wciąż istnieją różnice w systemach prawnych państw członkowskich, które mogą utrudniać skuteczne zwalczanie przestępczości zorganizowanej. Zasada podwójnej karalności może prowadzić do komplikacji proceduralnych, takich jak konieczność dostosowania

⁴⁴ Zob. Walka UE z przestępczością zorganizowaną, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-fight-against-crime/> [dostęp: 15.08.2024].

dowodów do wymogów prawnych obu krajów, co może opóźniać postępowania i zmniejszać ich skuteczność.

W odniesieniu do przestępczości zorganizowanej w Europie zmiany prawne dotyczące tej zasady mogą znacząco usprawnić ściganie przestępstw transgranicznych.

Podsumowanie

Opierając się na przeprowadzonych rozważaniach, należy stwierdzić, że zasada podwójnej karalności ma złożony wpływ na współpracę prawną w Unii Europejskiej, szczególnie w kontekście ENA, END i przestępczości zorganizowanej. Umożliwia ona harmonizację działań prawnych między państwami członkowskimi, choć w pewnych sytuacjach może stanowić przeszkodę w sprawnym ściganiu przestępstw. Zasada ta ma zarówno pozytywny, jak i negatywny wpływ na zwalczanie przestępczości zorganizowanej w Unii Europejskiej. Należy się zgodzić z A. Górskim i A. Sakowiczem, że obowiązek relatywizacji warunku podwójnej karalności wynika wyraźnie ze zobowiązań wspólnotowych, a Unia Europejska ma wszelkie kompetencje, aby te klasyczne zasady prawa międzynarodowego zmodyfikować czy zrelatywizować⁴⁵. Zasada podwójnej karalności może rodzić pewne wyzwania, zwłaszcza gdy przepisy prawa karnego w różnych państwach członkowskich różnią się od siebie. Może to prowadzić do sytuacji, w których pewne przestępstwa są traktowane bardziej surowo w jednym kraju niż w innym, co utrudnia skuteczne ściganie przestępczości zorganizowanej na poziomie międzynarodowym. W związku z omawianym tematem w doktrynie można natknąć się na trudności w zdefiniowaniu niektórych pojęć, takich jak np. „przestępczość kryminalna”, „grupa przestępcza” czy „związek przestępczy”. Unia Europejska powinna opracować i przyjąć jednolite definicje przestępczości zorganizowanej i związanej z nią innych problematycznych pojęć, aby zapewnić ich spójność w różnych państwach członkowskich – co ułatwiłoby również stosowanie zasady podwójnej karalności. Ustanowienie minimalnych standardów w zakresie wysokości kar za przestępstwa zorganizowane – tak aby uniknąć dużych dysproporcji między państwami członkowskimi – również byłoby pożądaną zmianą. Co więcej, obecna lista przestępstw, dla których nie jest wymagana weryfikacja podwójnej karalności, mogłaby zostać rozszerzona o dodatkowe kategorie przestępstw związanych z działalnością przestępczą, które obecnie stanowią zagrożenie – jak choćby cyberprzestępczość. Zasady stosowania ENA wymagają uelastycznienia na przykład przez wpro-

⁴⁵ A. Górski, A. Sakowicz, Europejski nakaz aresztowania wymusił zmiany w konstytucji, „Rzeczpospolita” 2006, 251 (26.10), s. C4; zob. też L. Brodowski, Zasada..., s. 53.

wadzenie procedur pozwalających na łatwiejsze odstępowanie od zasady podwójnej karalności w sytuacjach, gdy przestępstwo ma wyraźny charakter transgraniczny lub gdy istnieje uzasadniona obawa, że nieprzeprowadzenie ekstradycji mogłoby zagrazać bezpieczeństwu publicznemu. Kolejną ważną zmianą, jaka wymagałaby wdrożenia, jest wprowadzenie jednolitych standardów dotyczących pozyskiwania, przechowywania i wykorzystania dowodów elektronicznych w postępowaniach karnych w całej UE – z uwzględnieniem jednocześnie specyficzności różnych rodzajów tych dowodów. Pozyskiwanie dowodów elektronicznych w ramach ENA jest jednym z kluczowych wyzwań w kontekście walki z przestępczością zorganizowaną w Unii Europejskiej. Dowody elektroniczne odgrywają coraz większą rolę w postępowaniach karnych, zwłaszcza w sprawach związanych z cyberprzestępczością. Organy ścigania oraz sądy powinny przeprowadzać odpowiednie szkolenia dotyczące pozyskiwania, zabezpieczania i analizy dowodów elektronicznych.

Zasada podwójnej karalności jest istotnym narzędziem prawnym, które chroni suwerenność państw i zapewnia zgodność działań prawnych z lokalnymi przepisami. Mimo potencjalnych ograniczeń w skutecznym ściganiu przestępczości zorganizowanej jej zastosowanie buduje zaufanie między państwami i jest fundamentem międzynarodowej współpracy prawnej. Aby zmaksymalizować efektywność współpracy prawnej, UE powinna dążyć do dalszej harmonizacji przepisów karnych oraz rozważenia mechanizmów, które pozwalałyby na bardziej elastyczne stosowanie zasady podwójnej karalności w przypadku poważnych przestępstw o charakterze transgranicznym.

Abstrakt

Artykuł ma na celu przedstawienie kwestii zasady podwójnej karalności i analizę jej wpływu na zwalczanie przestępczości zorganizowanej w Unii Europejskiej. Dokonano oceny różnic w systemach prawnych i definicjach przestępstw w poszczególnych państwach członkowskich. Omówiono skrótowo regulacje dotyczące podwójnej karalności, a ponadto została poruszona kwestia europejskiego nakazu aresztowania i europejskiego nakazu dochodzeniowego. W artykule uwzględniono również rolę technologii i współpracy międzynarodowej w pokonywaniu przeszkód związanych z podwójną karalnością. Zostały zdefiniowane kluczowe problemy oraz omówione propozycje nowych rozwiązań i reform, które mogą przyczynić się do usprawnienia współpracy międzynarodowej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej.

Słowa kluczowe: przestępczość zorganizowana, zasada podwójnej karalności, współpraca prawna, Unia Europejska.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Brodowski L., *Zasada podwójnej karalności czynu w kontekście ekstradycji*, „Studia Prawnicze KUL” 2015, 1, 61.
- Domagała P., *Praktyczny przewodnik w zakresie międzynarodowej pomocy prawnej w sprawach karnych*, Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury, Lublin 2023.
- Górski A., *Europejskie ściganie karne. Zagadnienia ustrojowe*, Warszawa 2010.
- Górski A., Sakowicz A., *Europejski nakaz aresztowania wymusił zmiany w konstytucji*, „Rzeczpospolita” 2006, 251 (26.10).
- Jung H., *Konturen und Perspektiven des europäischen Strafrecht*, „Juristische Schulung” 2000, 5.
- Kierzyńska R., Ostropolski T., *Zasada podwójnej karalności w III filarze UE*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2008, 9.
- Kodeks karny. Część ogólna, tom 1, cz. 2. Komentarz do art. 53–116, wyd. 5, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Kodeks karny. Komentarz aktualizowany, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2024.
- Krysztofiuk G., *Europejski nakaz dochodzeniowy*, „Prokuratura i Prawo” 2015, 12.
- Kusak M., *Europejski nakaz dochodzeniowy w praktyce*, LEX/el. 2017.
- Liedel K., *Transsektorowe obszary bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2011.
- Marciak P., *Międzynarodowa przestępczość zorganizowana jako zagrożenie dla czasów współczesnych*, „Studenckie Zeszyty Naukowe, Lublin” 2021, 3.
- Nevera A., *Przekazanie ścigania karnego – sposób realizacji karnej jurysdykcji państwa bądź odstępnie od niej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2005, 2748.
- Nita B., *O zasadzie ne bis in idem w świetle art. 54 konwencji wykonawczej z Schengen*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2006, 7.
- Oblicza współczesnej przestępczości zorganizowanej, red. K. Laskowska, Białystok 2014.
- Uhl A., *Czy istnieje przestępczość kryminalna? Kilka uwag o tautologii w policyjnej statystyce przestępczości i nie tylko*, „Biuletyn Kryminologiczny” 2021, 27.

Źródła internetowe

- Opinia Rzecznika Generalnego Manuela Camposa Sancheza-Bordony przedstawiona 30.04.2019 r., sprawy połączone C-508/18 i C-82/19 PPU, ECLI:EU:C:2019:337; <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-508/18&language=pl> [dostęp: 14.08.2024].
- Walka UE z przestępczością zorganizowaną, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eu-fight-against-crime/> [dostęp: 15.08.2024].